

NATO ZİRVESİ VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

MURAT ASLAN

SETA | PERSPEKTİF

HAZİRAN 2021 · SAYI 311

- NATO zirvesinde karara bağlanacak NATO 2030 Ajandası nedir?
- NATO zirvesinde üye devletlerin “görünen” kaygıları nelerdir?
- NATO zirvesinde gerçekleşecek Erdoğan-Biden görüşmesi nasıl sonuçlanabilir?

GİRİŞ

NATO’nun 14 Haziran 2021’de Brüksel’de toplanacak zirvesi yoğun bir gündem eşliğinde ilginç bir döneme denk gelmiştir. NATO’nun veya müstakil olarak üye ülkelerin küresel veya bölgesel angajmanları zirveyi önemli kararlar almaya itebilir. Bu kapsamda NATO’nun üstlenebileceği misyonlar ve güvenlik öncelikleri zirvenin toplanma nedeni olarak kendini hissettirirken her üye devletin güvenlik algıları ve projeksiyonları geri planda “görünmeyen pazarlıklar”a neden olabilecektir. Bu kapsamda bu perspektif NATO zirvesinin ilan edilmiş gündemini, üye devletlerin en azından bir kısmının kaygılarını ve zirvede gerçekleşecek Erdoğan-Biden görüşmesini incelemektedir.

NATO ZİRVESİNİN GÜNDEMİ

NATO zirvesinin gündemi “NATO 2030 Ajandası” şeklinde ilan edilmiştir. Bu kapsamda kısa vade olarak isimlendirilebilecek dokuz yıllık süreç içinde NATO’nun jeostratejik ortamının hangi minvalde şekillenebileceği, kolektif savunmanın yeni teknolojiler ve iklim değişikliği gibi olgular çerçevesinde nasıl icra

edilebileceği tartışılacaktır. Ayrıca zirvede Rusya’nın saldırganlığı, terörizm, siber saldırılar ve yıkıcı teknolojiler, Çin’in yükselişi ve iklim değişikliğinin güvenlik alanına etkileri gözden geçirilecektir. Diğer bir ifadeyle liderlerin daha önce koordine edilmiş uzlaşısı aleni hale gelecektir.

Ayrıca 2030 ajandası kapsamında “Diğer Hususlar” başlığıyla tasnif edilmiş konular masaya yatırılacaktır. Esasen diğer hususlar İttifakın yakın gelecekte kapasitesini şekillendirecek önemli konu başlıklarını içermektedir. Bu çerçevede dokuz başlık altında toplanan ve Genel Sekreter Jens Stoltenberg tarafından bir grup uzmana hazırlatılan NATO 2030 Ajandası İttifakın güvenlik algısındaki dönüşümü resmetmektedir. Konu başlıkları Şekil 1’de ifade edilen ve kamuoyuna malum olan hususların kağıda dökülmüş hali şeklindeki 2030 ajandası İttifakın önümüzdeki dokuz yıl boyunca gayretlerine yön verecektir.

2030 ajandasının önemi gelenekselleşmiş güvenlik algılarının yanında dönüşen güvenlik ihtiyaçlarına NATO’nun adapte edilmesidir. Ancak İttifak üyesi ülkelerin kendi aralarındaki rekabeti ve siyasi-askeri

MURAT ASLAN

1991’de Kara Harp Okulu’nun Yönetim Bölümü’nden mezun oldu. TSK bünyesinde muhtelif görevler aldı. Aynı dönem içinde ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde 2006-2010 arasında yüksek lisans, 2011-2017 arasında doktora eğitimini tamamladı. Akademik çalışmalar yapmak üzere TSK’dan kendi isteğiyle Şubat 2017’de emekli oldu. Başkent ve Hasan Kalyoncu üniversitelerinde siyaset ve uluslararası ilişkiler alanında muhtelif dersler vermeyi müteakip Hasan Kalyoncu Üniversitesi’nden kadro alarak öğretim üyesi oldu. Savunma ve güvenlik çalışmaları kapsamında güç kavramı, istihbarat ve propaganda kavram ve uygulamaları üzerinde yoğunlaştı. Halen Hasan Kalyoncu Üniversitesi öğretim üyeliği ile birlikte SETA Güvenlik Araştırmaları Direktörlüğü’nde araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

ŞEKİL 1. NATO 2030 AJANDASI

Derinleştirilmiş Siyasi Danışma	• 4. madde kapsamında daha fazla siyasi danışmada bulunulması
Caydırıcılık ve Savunmayı Güçlendirme	• Hazırlık düzeyi yüksek yeni ve çeşitli birlikler (siber savunma, füze savunma ve hava savunması gibi) teşkil edilmesi, hava devriyelerinin artırılması, NATO'nun doğu ve güneydoğusunda daha fazla askeri varlık gösterilmesi
Zorluklarla Başa Çıkabilme	• Altyapı, ikmal ve muhaberenin güçlendirilmesi, bu kapsamda kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenliğin sivil kapasite ile birlikte takviye edilmesi
Teknolojinin Sınırlarını Zorlama	• Beliren yedi önemli teknolojinin (yapay zeka, veri işleme, otonom sistemler, kuantum teknolojileri, biyoteknolojiler, hiper sonic teknoloji ve uzay) edinilmesi
Kurallara Bağlanmış Uluslararası Düzen	• Belirlenmiş ülkelere ve bölgesel/uluslararası örgütlere yönelik siyaseti belirlenmiş angajmanlar içinde olunması
Ortaklara Yoğun Askeri Eğitim	• Ortakların güçlendirilmesi ve yerel unsurların eğitilmesi, bu yolla maliyet etkin yöntemlere yönelinmesi
İklim Değişikliğiyle Mücadele	• İklim değişikliğinden kaynaklanan jeopolitik gerginliklere ve güvenlik sorunlarına hazır olunması
Yeni Stratejik Konseptin Yazılması	• Son olarak 2010'da yazımı yapılan konseptin güncellenmesi
İttifaka Yatırım Yapılması	• Savunma harcamalarının artırılması ve NATO'ya mali katkıda bulunulması

anlaşmazlıklar dikkate alındığında 2030 ajandasının hangi başlıklarının gerçekçi, hangilerinin ise ütopyik olduğu belirsiz görünmektedir. Örnek vermek gerekirse “Teknolojinin Sınırlarını Zorlama” başlığı altında İttifak kapasitesinin yapay zeka, kuantum veya biyoteknolojiler gibi maliyeti yüksek alanlarda hangi düzeyde iş birliği yapabileceği tartışmalı hususlardır. Aynı şekilde “Ortaklara Yoğun Eğitim” başlığı altında hangi yerel unsurlara eğitim desteği verileceği hususu otuz üye ülkenin oydaşmasına tabi olup gerçekleştirilebilirliği meçhul görünmektedir. Ancak modern güvenlik ihtiyaçlarına hitap eden NATO 2030 Ajandası'nın gerekliliği ve zirveden bir karar olarak çıkması “olması gereken” bir gelişmedir.

ÜYE DEVLETLERİN “GÖRÜNEN” KAYGILARI

Zirve sadece NATO ile ilgili meselelerin konuşulduğu bir platform olmayıp üye devletlerin gerek İttifak çatısı altında gerekse müstakil problemleri masaya ya-

tırdığı bir ortama ev sahipliği yapmaktadır. Bu kapsamda üye ülkelerin liderleri doğrudan görüşmeler yapabilmekte ve sorunlarını tartışabilmektedir. Ancak NATO dayanışması içinde çözülmesi gereken sorunlardan bir kısmının İttifak çatısı altında alınabilecek kararlara “yol vermek” adına pazarlık konusu yapıldığı bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle kendi kaygısı giderilmeyen bir üye ülke belki de kendi güvenliği ile ilgisi olmayabilecek bir konuda “oydaşma”ya meydan okuyabilmektedir. Ancak NATO 2030 Ajandası'nın daha önce koordine edilmiş bir metin olduğu dikkate alınırsa zirve, üye ülkelerin NATO kararları yerine kendi aralarındaki sorunlara yoğunlaşabileceği bir platforma dönüşebilecektir.

Üye ülkeleri bu bağlamda birkaç kategori altında incelemek mümkün görünmektedir. İttifaka en çok katkı yapan ABD'nin görünen kaygısı “NATO ile normalleşme” şeklinde belirlemiştir. Trump döneminde savunma harcamalarının artırılması ve Amerikan sa-

vunma sanayiinin Avrupalı zengin devletlere ihracatının önünün açılmasına yönelik politika son dört yıl boyunca gerginliklere neden olmuştur. Biden yönetiminin savunma harcamalarının artırılması hususunu 2030 ajandasında bir NATO politikası olarak dikte etmesiyle normalleşmeyi ön plana çıkaracağı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle akıl bir yaklaşımla Trump'ın söylemleri NATO genel sekreterinin 2030 ajandasına resmi politika olarak dahil edilmiş ve aslında Amerikan başkanı NATO tarafından rahatlatılmıştır.

Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un "beyin ölümü" iddiası sonrası dönüşüm içinde olan NATO, Fransız cumhurbaşkanını da rahatlatmış ve 2030 ajandası Macron'un yeni bir söylemi zirvede dillendirmesine imkan vermiştir. Diğer bir ifadeyle NATO 2030 Ajandası ile "beyin ölümü"ne çare bulunmuştur. Ancak her zirvede İttifakın yenilik içeren konsept ve girişimleri dillendirdiği de dikkate alınmalıdır. Fransa gibi ABD'nin son dönemde İttifak aleyhine söylemlerinden rahatsız olan Almanya Şansölyesi Merkel de zirvede siyaseten sorunsuz bir NATO'ya vurgu yapabilecek ve yeniden yapılandırma ihtiyacı olan Alman ordusuna yönelik projeleri aynı zamanda İttifak yükümlülüğü olarak kendi kamuoyuna sunabilecektir.

2030 ajandasının Çin ile ilgili tespitleri ABD'yi, Rusya ile ilgili kaygıları Avrupa'nın doğusundaki üye ülkeleri, füze ve hava savunma ile ilgili beklentileri ise tüm üyeleri memnun edecek niteliktedir. Ancak Çin ile ilgili kaygıların ekonomik, Rusya ile ilgili kaygıların askeri ve gayrinizami olduğu dikkate alındığında 2030 ajandasının sonunda belirtilen "kapsamlı" kabiliyet ve sivil yeteneklerin gerekliliği rahatlıkla görülebilmektedir. Yani NATO artık stratejistler, ekonomistler ve yazılım mühendisleri gibi yeni meslek kollarını kadrolarına katmak ve kabiliyetler kazanmak durumundadır. Ancak üye ülkelerin kendilerinden daha kabiliyetli bir NATO'yu kabullenmesi hususu ise belirsizliğini korumaktadır. NATO'nun ekonomik bir savaşı veya siber dünyayı kendi organik imkanlarıyla veya üye ülkelerin tahsis ettiği araçlarla yürütme kapasitesine ulaşması kolay ve kabul edilebilir bir hedef olarak nitelendirilmemelidir. Çin örneği ele alı-

nırsa üye devletlerin bir kısmının Pekin yönetimine yönelik ekonomik bir mücadeleyi benimsemesi çıkarlarına zarar verebilecektir.

NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna meselesine yaklaşımı 2030 ajandasında "Kurala Bağlanmış Uluslararası Düzen" başlığı altında ele alınmıştır. Esasen bu husus İttifakın Rusya ile ilişkilerine hitap etmektedir. Avrupa'nın doğusundaki NATO üyesi ülkelerin Rusya kaygısı bu kıtanın batısındaki ülkelere göre daha görünür bir haldedir. Bu nedenle Rusya'yı kışkırtacak bir eyleme soğuk yaklaşmakta olan Doğu Avrupa ülkeleri, Ukrayna ve Gürcistan meselesine ihtiyatlı yaklaşmakta ancak NATO'nun özellikle ABD'nin Avrupa'nın doğusundaki askeri varlığını ve faaliyetlerini de talep etmektedir. Nitekim 2030 ajandasında "Caydırıcılık ve Savunmayı Güçlendirme" başlığı altında bu talep tatmin edilmiştir. Ajandada Rusya'nın yayılmacılığının engellenmesi hususu "ortak amaç" olarak Avrupa'nın doğusu ve güneydoğusunda örgütün askeri varlık bulundurulması şeklinde kendini hissettirmiştir. Ancak pasif karakterde bir savunma stratejisinin NATO'ya üye olmayan ancak İttifak ülkeleri için ölçüt haline gelmiş Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin bekasında ne kadar etkin olacağı belirsizdir.

TÜRKİYE-ABD GÖRÜŞMESİ VE BEKLENTİLER

Türkiye'nin NATO zirvesi gündeminde ABD Başkanı Biden ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın görüşmesi ön plana çıkmaktadır. Biden'ın 24 Nisan'da sözde Ermeni "soykırımı" ifadesini içeren bir açıklama yapmasına rağmen Türkiye 14 Haziran 2021'deki görüşmeyi bekleyerek açıklamaya verilecek tepkiyi tehir etmeyi yeğlemiştir. Böyle bir tercihin sebebinin "ABD ile yapılacak görüşmelerde 'tamam mı, devam mı' sorusuna cevap arama isteği" olduğu ifade edilebilir. Ancak uluslararası politika ve diplomasi sorunları "sürüncemede bırakma" tercihinin keskin bir şekilde "kestirip atma"ya önelemektedir. Dolayısıyla Türk-Amerikan ilişkilerinde tam bir kırılma olmasını beklemek gerçekçi görünmemektedir. Ancak sorunlar çözülmediği takdirde diplomasiin güler yüzünün "soğutulmuş ve düşük profilde ancak idare edilebilir" düzeye çekilmesi bir hal tarzı olarak ortaya çıkmakta-

dır. Nitekim ABD ve Türkiye'nin son on yıldaki stratejileri bahse konu düzeyi hatırlatmaktadır.

Görüşmelerin “görünen” sorunlar yerine “sorunların kökü”ne inme şeklinde cereyan etmesi beklenmektedir. Washington açısından Ankara odaklı sorun “Türkiye'nin ABD'den bağımsız söylem üretebilmesi ve eyleme geçebilmesi” olup asli mesele Türkiye'nin “kontrol” altına alınmasıdır.

ABD açısından Türkiye ile ilgili önemli bir konu başlığı da Türk-Rus ve Türk-İran ilişkileridir. Esasen bu husus Washington tarafından olduğundan farklı algılanmaktadır. Türkiye, Rusya ve İran unsurları ile zaman zaman askeri çatışmaya giren tek NATO ülkesidir. Ancak Türkiye askeri seçeneklerle birlikte diplomatik kanalları açık tutmayı başarabilmiş ve kriz yönetimi gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin Rusya ve İran ile ilişkileri yeni mevcut güvenlik ortamının bir gereği ve ABD'nin Suriye'de Türkiye ile iş birliği yapmamış olmasının bir sonucudur. Bilakis DEAŞ'a karşı askeri seçeneği başarıyla uygulayan tek İttifak ülkesi olan Türkiye'nin Rusya ve İran ile terörizmle mücadelede ABD ve NATO'nun desteğini hissetme beklentisi bulunmaktadır.

Ankara açısından Washington ile sorunlarının özü ABD'nin müttefikliğinin sözde kalmasıdır. PKK/PYD'ye ve FETÖ'ye desteği aleni hale gelen ABD'nin Brüksel'de müttefik, Suriye'de ise “tehdit” haline gelmesi çelişkiyi resmetmektedir. Ankara, Washington ile tutarlı ve her iki tarafın menfaatlerine uygun bir bağ içerisinde olmak istemektedir. Bu kapsamda Ankara için ön plana çıkan iki önemli husus ABD'nin Türkiye'ye tehdit teşkil eden terörizme desteğinden vazgeçmesi ve Trump'ın sahiplendiği finansal saldırılar ile örtülü ambargoları sonlandırmasıdır.

Türkiye ve ABD'nin yaşamakta oldukları sorunların çözümünde “ara yüz” niteliğinde olan ara başlıklar ise sorunların kökünden daha fazla görünür hale gelmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin satın aldığı S-400 hava savunma sistemi ABD için ana argümandır. Ancak NATO'nun 2030 ajandasında ifade edilen “Caydırıcılık ve Savunmayı Güçlendirme” başlığında İttifakın hava savunmasının nasıl sağlanacağı dikkate

alınmalıdır. Mesela İran'dan fırlatılabilecek bir uzun menzilli ve yüksek irtifa “nükleer” füzeyi Kürecik'te konuşlu radar tespit ederken hangi NATO hava savunma sistemi engelleyecektir? Romanya ve Bulgaristan'da konuşlandırılmış 100 kilometre menzilli Patriot'ların Türkiye'yi veya Avrupa'yı koruyamayacağı malum olduğuna göre ABD'nin S-400 argümanlarının farklı amaçlara yöneldiği görülmektedir. Bunların başında da Türkiye'nin Akdeniz'in doğusunda hava üstünlüğüne sahip olma olasılığı ve Amerikan savunma sanayinin pazar kaybı gelmektedir. Meselenin ilginç yönü ise Türk S-400'lerinin daha etkili bir sistem temin edilinceye kadar İran füzelerini önleyebilecek tek hava savunma sistemi olabileceği gerçeğidir. Dolayısıyla 14 Haziran görüşmesini S-400 gibi görünür değil görünmeyen ve sorunların kökü olan meseleler çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri ele alınırken sadece sorun sahalarına bakmak, bu kapsamda S-400 gibi F-35 programından Türkiye'nin ilgili muhtıraya aykırı biçimde çıkarılması gibi hususlara öncelik vermek yeni diplomatik “defo”lara neden olabilecektir. Buna binaen sorunları birbirinden izole ederek kimi alanlarda iki ülkenin iş birliği yapması Türk-Amerikan ilişkilerinin keskin kırılmasının önlenmesi açısından gereklidir. Örneğin ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararı sonrasında bu ülkede toplumsal barışı korumak ve Afgan hükümeti ile muhalifler arasında asgari müştereklere ortam hazırlamak Türkiye'nin bölgede uzun dönemli varlığına bağlıdır. Nitekim Amerikan yönetimi Afganistan'da derin hatalar yapmış, Taliban başta olmak üzere farklı muhalif grupların argümanlarına geçerlilik kazandırmış ve Afgan hükümetine verdiği desteği 2012'de Obama'nın çekilme kararı sonrası tekrar çekmiştir. Taliban liderliğinin Katar veya İstanbul'da nasıl bir anlaşmaya razı olabileceği belirsizken Taliban Afganistan kırsalında ve ilçelerinde devlet kurumlarını ele geçirmiş ve infazlara başlamıştır. Afganistan'da bir barış ortamının tesisi için ABD ve NATO'nun Türkiye'nin Batı Yarımküre'de neden konumlanması gerektiğini tahlil etmesi ve iş birliğinin daim bir seçenek olduğunu görmesi gerekmektedir.

SONUÇ

NATO zirvesi 2030 ajandası çerçevesinde daha önce uzlaşmış konu başlıklarını gündeme almıştır. Bu kapsamda zirvenin uzlaşısı ile sonuçlanması ve Trump'ın geçmiş hatalarının tamiri ön plana çıkmaktadır. Ancak üye devletlerin müstakil kaygıları ve kendi aralarındaki sorunları doğrudan müzakere etmesi öncelik kazanmıştır. Bahse konu genel durum çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkileri hem NATO'nun 2030 ajandasını kendinden emin bir şekilde gerçekleştirmesi hem de İttifak için sorunların çözülmesi bağlamında ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda Türk ve Amerikan devlet başkanları seviye-

sinde yüz yüze yapılacak görüşmede görünür sorunlar yerine sorunların özüne yönelik bir uzlaşısı arayışı olabileceği anlaşılmaktadır. ABD açısından önemli husus Türkiye'yi kontrol edilebilir hale getirmek iken Türkiye açısından öncelik ise kendisine tehdit teşkil eden terör yapılarına Amerikan desteğinin kesilmesi ve karşılıklı çıkarlara saygı gösterilmesidir. ABD'nin diplomasiyi ön plana çıkaran yeni yüzünün Türkiye söz konusu olduğunda Biden döneminde halen değişmediği dikkate alınır, 14 Haziran görüşmesinin sadece bir siyasi dokunuş olabileceği ancak sorunların bir anda çözülmesinin beklenemeyeceği ileri sürülebilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)